

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Univerzity pro Evropu

(stanovisko z vlastní iniciativy)

(2010/C 128/09)

Hlavní zpravodaj: **pan VAN IERSEL**

Dne 5. března 2009 se Evropský hospodářský a sociální výbor, v souladu s čl. 29 odst. 2 Jednacího řádu, rozhodl vypracovat stanovisko z vlastní iniciativy k tématu

Univerzity pro Evropu.

Přípravou podkladů na toto téma Výbor pověřil specializovanou sekci Hospodářská a měnová unie, hospodářská a sociální soudržnost (Středisko pro sledování Lisabonské strategie).

Vzhledem k povaze činnosti jmenoval Evropský hospodářský a sociální výbor pana VAN IERSELA hlavním zpravodajem. Na 457. plenárním zasedání, které se konalo ve dnech 4. a 5. listopadu 2009 (jednání dne 4. listopadu), přijal Evropský hospodářský a sociální výbor následující stanovisko 158 hlasy pro, 8 hlasů bylo proti a 12 členů se zdrželo hlasování.

1. Závěry a doporučení

1.1 Podle názoru EHSV plní univerzity zásadní úlohu v trojúhelníku znalostí, který tvoří vzdělávání, výzkum a inovace. Měly by být chápány jako klíč k udržitelnému socio-ekonomickému rozvoji v Evropě. V současném univerzitním systému, který zdaleka není optimální, je velký potenciál univerzit nedostatečně rozvíjen. Zlepšení tohoto stavu by mělo mít své místo v Lisabonské strategii po roce 2010.

1.2 Od boloňské konference v roce 1999 a pozdější Lisabonské strategie jsou univerzity stále důležitější prioritou na evropské úrovni. Navzdory tomu, že si členské státy a univerzity stanovily nové cíle, panují mezi akademickými pracovníky a ve společnosti obavy vyvolané roztržitostí vyššího vzdělání v Evropě a rytmem potřebných reforem.

1.3 EHSV zdůrazňuje, že je třeba reformovat evropské univerzity, jelikož v rámci vývoje v oblasti hospodářství, technologie a vzdělávání a zvláště za současné krize je nutná větší nákladová efektivnost, lepší prostředí a větší příležitosti pro studenty, vysokoškolské profesory a výzkumné pracovníky.

1.4 Nezbytné úpravy zahrnují větší nezávislost a odpovědnost univerzit vůči společnosti při plnění jejich veřejného poslání, širší možnosti (dostatečného) financování, větší transparentnost a otevřenost, partnerství s podnikatelským sektorem, podporu excellence světové úrovně v oblasti výuky a výzkumu a odpovídající metody řízení lidských zdrojů.

1.5 EHSV zdůrazňuje, že je nutné, aby byly evropskou metodikou hodnoceny výsledky a sbírány srovnatelné údaje. Evropské hodnocení by mělo být výsledkem hloubkové studie nezávislých expertů, mělo by jít daleko nad rámec „pochvalných hodnocení“

a jednorozměrného „šanghajskeho seznamu“ a mělo by zahrnovat celou řadu vícerozměrných ukazatelů ⁽¹⁾.

1.6 Aktualizované a srovnatelné normy pro vzdělávání a výzkum spolu s širokou základnou umožňující víceoborový rozvoj a nové kombinace podporují rozmanitost a specializaci univerzit, čímž nahrazují uniformitu a podobnost.

1.7 EHSV se zasazuje o koherentní začlenění univerzit do přepracované Lisabonské strategie v rámci Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání (EPVV) a Evropského výzkumného prostoru (EVP) ⁽²⁾.

1.8 Studentům a akademickým pracovníkům by mělo být poskytováno více možností pokračovat v kariéře napříč vědními obory v Evropě. To mimo jiné zahrnuje otevřené přijímání výzkumných pracovníků a chartu pro tyto pracovníky spojenou s pátou svobodou, tj. volným oběhem znalostí, za současného zachování rozmanitosti přístupů a hospodářské soutěže za účelem dosažení nejlepších výsledků.

1.9 Měl by se přijmout otevřený celoevropský přístup k vysokoškolským vyučujícím, výzkumným pracovníkům, studentům ze třetích zemí a z univerzit, které mají vedoucí postavení na poli vědy.

⁽¹⁾ Viz obsáhlý výčet žádoucích ukazatelů uvedený níže v odstavci 5.2.4.

⁽²⁾ Viz také stanovisko EHSV k tématu Směrování k evropské znalostní společnosti – příspěvek organizované občanské společnosti k Lisabonské strategii, Úř. věst. C 65, 17.3.2006, s. 94, výzvu ke „zřízení Společného evropského prostoru znalostí, založeného na posílení spolupráci v oblasti vzdělávací, inovační a výzkumné politiky“.

1.10 EHSV prosazuje poradenské platformy pro vzdělávání na úrovni EU a jednotlivých států, jež by zahrnovala také zástupce občanské společnosti. Angažovat do okolní společnosti a regionů by se měla centra excelence jak celosvětové, tak regionální úrovně. To může rovněž povzbudit podnikavost univerzit a podpořit hospodářské a znalostní klastry.

1.11 Nezávislá úloha a postavení univerzit, které kdysi dávno existovaly, budou stimulovat a posilovat univerzity jakožto intelektuální impuls pro Evropu. Evropské přístupy ke vzdělávání, lektorské práci, vědě a špičkovému výzkumu by se neměly omezovat na rozšiřování a prohlubování evropského výzkumu a vývoje, inovací a výuky. Měly by být rozšířeny o další obory, např. o lékařský výzkum a praxi, socio-ekonomické vědy a humanitní vědy.

1.12 Komise by měla v tomto procesu nadále poskytovat podporu a plnit viditelnou a aktivní úlohu.

1.13 EHSV nepovažuje intenzivnější vazby mezi univerzitami a EU za technickou záležitost. Tyto vazby by se rovněž neměly omezovat pouze na hospodářskou oblast, i když je zásadní. Jedná se o budoucnost, o celkový význam univerzit pro celoživotní učení a intelektuální život, společnost a kulturu.

1.14 Zakladatelé Evropy a jejich pokračovatelé měli své důvody k tomu, aby vzdělávání nezahrnuli do Římské smlouvy, ale nyní žijeme v jiné době. Národní svrchovanost a rozmanitost musí jít ruku v ruce s uznáním toho, že EU jako taková musí být na světové úrovni rovnocenným partnerem a konkurentem. V této souvislosti jsou univerzity nezbytným partnerem.

1.15 Jinými slovy by univerzity jako instituce měly být podporovány, aby se zapojily do evropské integrace. Rada by měla v tomto ohledu vyjádřit jasný a na budoucnost orientovaný názor.

2. Úvod

2.1 Univerzity měly ve vývoji evropské společnosti historicky významnou úlohu. Byly vždy v samotném jádru intelektuálního života a představovaly v mnoha ohledech hnací sílu pokroku.

2.2 Vědci a akademičtí pracovníci, kteří se svobodně pohybovali po celém kontinentu v rámci samosprávných univerzit, měli značný vliv na názory na všechny druhy sociálních jevů a na vědu. Měli možnost formovat celé generace vědeckých kruhů a osobností, které hrály rozhodující roli při vytváření podoby evropské společnosti z politického, sociálního a hospodářského hlediska.

2.3 Od 18. století, kdy začaly postupně vznikat národní státy, se staly univerzity ve velké míře institucemi, které poskytovaly vzdělání na národní úrovni a sloužily národním zájmům v oblasti vědy a výzkumu. Tento vývoj se hluboce zakořenil. I přes zvyšující se internacionalizaci, k níž dochází také ve vědě, jsou vysokoškolské vzdělávání a dokonce i věda a technologie na univerzitách do určité míry stále řízeny na vnitrostátní úrovni.

2.4 Politické vměšování se postupně stalo běžnou součástí vzdělávání. Vzdělávací systémy na všech úrovních jsou nyní založeny na vnitrostátním politickém rozhodování a jsou na jeho základě organizovány. Vysokoškolské vzdělávání je ve všech zemích do značné míry ovlivněno státem. Je charakterizováno četnými a složitými národními institucionálními odlišnostmi a častou podobností ve způsobu vzdělávání.

2.5 Důležitými prvky v této různorodé evropské situaci jsou institucionální rámce, finanční mechanismy, správa, míra nezávislosti a jmenování a kariéerní postup profesorů a výzkumných pracovníků.

2.6 Vzhledem k tomu, že věda není omezoována hranicemi, akademičtí a výzkumní pracovníci se postupně stali stále více součástí evropských a celosvětových sítí. V důsledku toho také dochází, ačkoli v omezené míře, k internacionalizaci výzkumných programů. Až na určité výjimky má však soukromé vysokoškolské vzdělávání, zejména na obchodních školách, a priori více mezinárodní povahu, jak co se týče rozsahu, tak i přístupu.

2.7 Římská smlouva ani následující smlouvy neobsahují žádnou kapitolu, která by pojednávala o vzdělávání. V dané době nebyl mezi hospodářskou integrací a vzděláváním spatřován žádný vzájemný vztah. Vzdělávání bylo ponecháno mezi vnitrostátními pravomocemi a bylo plně podřízeno zásadě subsidiarity. Jakákoli rozhodnutí týkající se vzdělávání na evropské úrovni se uskutečňují v mezivládním rámci.

2.8 Stále více se však ukazovalo, že některé oblasti vzdělávání již nebylo možné považovat za oblasti nezávislé na integračním procesu. Za značné podpory sociálních partnerů toto pojetí vzniklo v oblasti těch aspektů vzdělávání, které byly nejvíce spojeny s hospodářstvím a trhem práce, tedy v oblasti zvyšování kvalifikace a odborné přípravy.

2.9 Od roku 1986 přispěl program pro výměnu studentů Erasmus k internacionalizaci studijních programů pro studenty. V roce 2009 byl rozšířen o program Erasmus Mundus. Zvláštními programy, které je nutné zmínit, je Comett, výměnný program mezi univerzitami a podniky v oblasti technologie, dále Marie Curie, výměnný program pro výkonné pracovníky, a Sokrates, který je zaměřený na celoživotní učení.

2.10 K velkému posunu vpřed v případě univerzit došlo v roce 1999, kdy ministři školství ze 29 zemí přijali Boloňskou deklaraci.

2.11 Boloňský proces nyní zahrnuje 46 členů z celé Evropy. Zastřešujícím cílem je vytvoření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání. V posledním desetiletí se značně zvýšil počet otázek, o kterých se diskutuje. ⁽³⁾ Prioritami Boloňského procesu jsou: třístupňový systém vysokoškolského vzdělávání – bakalářský/magisterský/doktorský – se zvýšeným důrazem na doktorská studia a výzkum, zajištění kvality, uznávání kvalifikací a titulů, studijní období, evropský systém pro převod kreditů (ECTS), celoživotní učení, sociální dimenzi vyššího vzdělávání, mobilitu studentů a zaměstnanců a na průzkum vnějšího rozměru EPVV.

2.12 Lisabonská strategie klade silný důraz na spojitost mezi znalostmi a konkurenceschopností. Fungovala jako katalyzátor. Pomohla přesunout univerzity z okraje do středu uvažování Společenství. Rostoucí počet výzkumných a inovačních projektů, který zahájila Komise, vyústil v širší mezinárodní spolupráci v rámci Evropy.

2.13 Ze stejného důvodu Komise v několika sděleních stanovila program diskusí o reformě a modernizaci univerzit ⁽⁴⁾.

2.14 Reformy univerzit probíhají v celé Evropě v různém tempu.

2.15 Obnovená Lisabonská strategie z roku 2005 rovněž přispěla ke vzniku nových iniciativ, jejichž cílem je mobilizovat univerzity. Velice důležité je rozhodnutí Rady zřídit Evropskou radu pro výzkum (ERV, v roce 2007) a Evropský technologický a inovační institut (EIT, v roce 2008). Ve stejném duchu vznikla i zelená kniha Evropský výzkumný prostor: nové perspektivy ⁽⁵⁾.

2.16 Zvláštním případem je v této souvislosti Evropská charta pro výzkumné pracovníky a Kodex chování pro přijímání výzkumných pracovníků z roku 2005. ⁽⁶⁾ Charta a kodex byly podepsány 800 vysokoškolskými ústavami. Provádění však ukazuje, že mnoho ústavů tuto dohodu nepoužívá. Někdy převládají specifické a úspěšné tradice.

⁽³⁾ Odlišné akademické struktury a tradice podnítily diskusi na téma Boloňského procesu a jeho provádění. Viz např. publikace „Deutscher Hochschulenverband“ v Německu.

⁽⁴⁾ Mobilizace inteligenčního potenciálu Evropy: možnost pro univerzity plně přispět k Lisabonské strategii, KOM(2005) 152 v konečném znění. Plnění programu modernizace pro univerzity: vzdělávání, výzkum a inovace, KOM(2006) 208 v konečném znění. Nové partnerství pro modernizaci univerzit: fórum EU pro dialog mezi univerzitami a podniky, KOM(2009) 158 v konečném znění.

⁽⁵⁾ Tato zelená kniha z dubna 2007 se soustřeďuje na šest oblastí rozvoje Evropského výzkumného prostoru, jimiž jsou výzkumní pracovníci, mezinárodní spolupráce, společné výzkumné programy, výzkumné infrastruktury, přenos odborných znalostí a duševní vlastnictví. Viz též připomínky EHSV v Úř. věst. C 44, 16.2.2008, s. 1.

⁽⁶⁾ Doporučení Komise ze dne 11. března 2005, přijaté Radou.

2.17 Komise připravuje evropskou značku jako pobídku k zavádění charty a kodexu, které by měly respektovat jistou odlišnost přístupů.

2.18 Účinné zapojení evropských univerzit do evropské integrace je dlouhodobou záležitostí. Akademickí pracovníci, vědci a studenti se stále více podílejí na mezinárodní dynamice, ale univerzity jakožto instituce jsou často omezovány tradicemi a vnitrostátními ujednáními. Rozvoj v této oblasti je zpomalován rovněž skutečností, že vzdělávání jako takové není tématem, o kterém by pojednávala evropská smlouva.

2.19 Celosvětové sítě mezi akademickými a výzkumnými pracovníky jsou rozšiřovány vlivem vzájemného působení mezi univerzitami, výzkumnými ústavami a nadnárodními společnostmi. Tato tendence se rovněž odráží v programech Společenství.

2.20 Toto stanovisko se zaměřuje na nové tendence a rámcové podmínky pro to, aby se univerzity účinněji a viditelněji podílely na evropské integraci. Univerzity by v souladu se svou dlouhodobou historickou úlohou neměly být poháněny vpřed pouze lisabonskou agendou, ale měly by se samy stát hlavním činitelem daného procesu.

3. Obecné připomínky

3.1 Během posledních desetiletí byly zintenzivněny iniciativy a programy na podporu internacionalizace vysokoškolského vzdělávání v Evropě.

3.2 Za účelem nových impulsů by měly být podle názoru EHSV univerzity viditelně přidruženy v rámci nového cyklu Lisabonské strategie.

3.3 Mezinárodní analýzy se jednohlasně shodují, že vzhledem k rychlosti technologického pokroku, inovacím a také posílené konkurenceschopnosti, není evropský akademický svět dostatečně připraven na to, aby v této otázce plně hrál svou roli, a relativně má spíše sklon k tomu, že ztrácí svůj vliv. ⁽⁷⁾

⁽⁷⁾ Viz mimo jiné *The future of European Universities, Renaissance or Decay* (Budoucnost evropských univerzit: renesance nebo úpadek) od Richarda Lamberta a Nicka Butlera, Centrum pro evropskou reformu, červen 2006, a *High Aspirations, Agenda for reforming Universities* (Velké cíle: program pro reformu univerzit), Breugel, srpen 2008. Tato publikace na straně VII uvádí, že autoři „se zaměřují na vysokoškolské vzdělávání a pro tuto oblast stanovují ambiciózní plán s přesvědčením, že zkvalitnění univerzit je jednou z hlavních pák hospodářského růstu Evropy“. Výbor v této souvislosti vítá nedávné prohlášení Asociace evropských univerzit v Praze v roce 2009, kterým byl vyslán důrazný signál politickým představitelům a zároveň stanovila 10 klíčových faktorů úspěchu pro evropské univerzity v příštím desetiletí.

3.4 Cílem musí být co nejlepší rozvíjení nadání a rovného přístupu – včetně přechodu mezi různými úrovněmi vysokého vzdělávání a celoživotního učení – v celé Evropě, tak aby se předešlo jakékoliv diskriminaci. Specifickým problémem je množství studentů, kteří nedokončují studium. Měly by být vyvinuty účinnější metody tutorství. Veřejná úloha univerzit v Evropě by měla být zachována a není překážkou pro zaručení kvality a excelence. ⁽⁸⁾

3.5 Navzdory všem odlišnostem, jež mohou zahrnovat také značné rozdíly v kvalitě akademických výsledků, by měly být podrobně přezkoumány charakteristické rysy společné celé Evropě. V rámci tohoto stanoviska je třeba zdůraznit následující záležitosti:

3.5.1 **Míra nezávislosti.** Situace je velice složitá. Přestože je zde tendence zvyšovat nezávislost univerzit, v průměru zůstávají zásahy veřejných orgánů dominantní. ⁽⁹⁾ Nedostatek nezávislosti a zodpovědnosti vede k potvrzení tradiční perspektivy a nadměrné regulace. Státní struktury, podporované veřejnými orgány, by neměly oddalovat nezávislost ⁽¹⁰⁾. Cílem by měla být lepší příprava studentů pro pracovní trh a efektivnější přístup k výzkumu a inovaci.

3.5.2 **Způsob financování.** I v této otázce je situace velmi rozdílná, celkově je však veřejné financování rozhodující. ⁽¹¹⁾ Tím se stávají vysokoškolské vzdělávání a výzkum nutně velmi závislé mimo jiné na politických prioritách, což často vede k nedostatečnému financování. Navíc zde existuje příliš malá pobídka pro diverzifikaci finančních zdrojů, jako je financování prostřednictvím nadací a podniků a zavedení školního spolu se stipendii a půjčkami ⁽¹²⁾.

3.5.3 **Nedostatek transparentnosti.** Vzhledem k nedostatku spolehlivých srovnatelných údajů nemohou univerzitní studenti ani výzkumní pracovníci identifikovat příslušné kompetence a studijní plány v Evropě. Zásadním aspektem je evropská metodika klasifikace jako nástroj transparentnosti. To by podnítilo sdílení znalostí a spolupráci na poli dostupných vzdělávacích a výzkumných programů v celé Evropě a rovněž odpovídající informování a kvalitu. Může to stimulovat celkovou mobilitu studentů i výzkumných pracovníků.

⁽⁸⁾ V této souvislosti je třeba poznamenat, že univerzita v Berkeley, třetí nejlepší univerzita v USA, je státní institucí.

⁽⁹⁾ Někdy je dokonce učiněn i krok zpět. Názorným příkladem je zde dánský zákon o univerzitách z roku 2003, který zvýšením politického vlivu značně snížil nezávislost výzkumných pracovníků a univerzit.

⁽¹⁰⁾ Kromě „nezávislosti“ je třeba věnovat pozornost „samosprávě“ univerzit.

⁽¹¹⁾ Nežádoucí vedlejší účinek spočívá v tom, že pouze omezený počet univerzit má přesný výpočet svých celkových nákladů.

⁽¹²⁾ EHSV doporučuje Komisi: je možné zavést školné, pokud bude doplněno o granty a půjčky, aby byl zaručen rovný přístup.

3.6 Vzhledem k tomu, že vzdělávání a vysokoškolské vzdělávání je výhradní pravomocí členských států, na univerzitách to jistě automaticky nevede k podnícení postoje, který by se snažil překračovat vlastní obzory a státní hranice. Z toho vyplývá roztržštěný model institucí vysokoškolského vzdělávání, který je v mnoha případech víceméně uzavřený vůči dynamice vnějšího světa.

3.7 Roztržštění je navíc udržováno lišícími se požadavky na kvalitu – rovněž při uplatňování modelu bakalářského/magisterského studia –, nepřilíš přitažlivé pracovní podmínky a často nedostatečná finanční opatření, která s výjimkou nejvyšších úrovní omezují otevřenost, sdílení akademických hodnot a přeshraniční mobilitu.

3.8 Nízká nezávislost vede ke vzniku podobnosti a homogenity mezi univerzitami. V mnoha zemích se podporují „obecné“ univerzitní studijní plány a „obecná“ výzkumná zařízení spíše než různorodost a odborná specializace.

3.9 Výzkumné a inovační programy, které jsou často vymezovány vnitrostátními inovačními platformami, jsou postaveny především na národním základě a zpravidla nejsou začleněny do širších perspektiv. Překrývání a měnící se modely a programy potvrzují roztržštěnost a v důsledku toho stojí v cestě specializaci.

3.10 To není úrodné prostředí pro lákání výzkumných a předních akademických pracovníků ze zahraničí, a to ani z ostatních členských států, ani ze zbytku světa. Stálým problémem je navíc odliv mozků do USA. Čínané mezitím podporují vlastní vysoce specializované špičkové univerzity. Indie je bude následovat.

3.11 Několik evropských univerzitních uskupení stále více koordinuje své názory, ve kterých prosazují, že pro oblast výzkumu a vývoje jsou potřeba lepší podmínky a potenciální znalostní a inovační kapacity. ⁽¹³⁾ Společné výzkumné programy jsou slibným nástrojem pro spolupráci a omezování roztržštěnosti. ⁽¹⁴⁾

3.12 Po Boloňské deklaraci z roku 1999, jejímž cílem je vytvořit do roku 2010 Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání a zvýšení jeho konkurenceschopnosti prostřednictvím reformy, se Komise touto otázkou znovu začala zabývat v roce 2006. ⁽¹⁵⁾ Správně uvádí, že „Tento významný sektor ekonomiky a společnosti vyžaduje důkladnou restrukturalizaci a modernizaci, pokud chce Evropa uspět ve světové konkurenci ve vzdělávání, výzkumu a inovacích.“ ⁽¹⁶⁾

⁽¹³⁾ Liga evropských výzkumných univerzit, seskupení Coimbra Group, aliance IDEA League, RISE.

⁽¹⁴⁾ Tato přeshraniční spolupráce bude rovněž prospěšná základnímu výzkumu prováděnému v rámci (rozsáhlých) projektů EU.

⁽¹⁵⁾ Sdělení Plnění programu modernizace pro univerzity: vzdělávání, výzkum a inovace, květen 2006, KOM(2006) 208 v konečném znění. Viz také Mobilizace inteligenčního potenciálu Evropy: možnost pro univerzity plně přispět k Lisabonské strategii, duben 2005, KOM(2005) 152 v konečném znění.

⁽¹⁶⁾ KOM(2006) 208 v konečném znění, s. 11.

3.13 Provádějí se úpravy, ale rychlost tohoto procesu je velmi nízká. Vnitrostátní politiky, které řídí univerzity, se navíc mezi členskými státy značně liší.

3.14 Diskuse, které se v současnosti vedou v akademických kruzích, neuspokojivě dokazují, že rovněž tempo procesu vytváření evropského prostoru je příliš váhavé.

3.15 Cena za neexistenci evropské dimenze může být velmi vysoká. Na závěr k těmto připomínkám EHSV doporučuje, aby nový cyklus Lisabonské strategie, jenž má být zahájen v roce 2010, zahrnoval cílenou modernizaci univerzit a spolupráci mezi nimi, lepší koordinaci na evropské úrovni a skutečnou transparentnost v oblasti klasifikací.

4. Potřeba nových perspektiv

4.1 Lisabonská strategie se snaží prostřednictvím vymezení společných cílů a podporou srovnatelných programů a politik v celé Evropě zajistit rovnováhu mezi konvergencí a koordinací na úrovni EU a ochranou vnitrostátních pravomocí. Podle názoru EHSV by univerzity jakožto klíčové subjekty v oblasti vzdělávání, výzkumu a inovací měly mít dobře vymezené místo v lisabonské agendě.

4.2 Právě v situaci stávající krize je zapotřebí rostoucího důrazu na vzdělání a inovace v nejširším smyslu, která by měla otevřít nové cesty a příležitosti. Probíhající programy výzkumu a vývoje, programy aplikované technologie a posílená mobilita⁽¹⁷⁾ studentů a akademických pracovníků by měly být zajištěny v celé Evropě.

4.3 V této souvislosti EHSV zdůrazňuje, že v zájmu zvýšení transparentnosti, existuje naléhavá potřeba poskytování srovnatelných údajů⁽¹⁸⁾ a spolehlivé evropské metodiky pro posuzování a srovnávání výsledků univerzit v různých oblastech, např. v oblasti vzdělávání, výzkumu a inovací. Je třeba si uvědomit, že aby bylo dosaženo požadované různorodosti, specializace a pestrosti, nelze se omezit na jednoduchý sběr dat. Používání různých metod může zlepšit metodiku a vývoj kritérií. Žádoucí je spolupráce s OECD.

4.4 Programy uvedené v kapitole 2 představují zásadní podporu pro přeshraniční výměny. Zřízení Evropské rady pro výzkum (ERV) je skok vpřed. Tato rada jakožto hnací síla výzkumných projektů musí podporovat internacionalizaci univerzit. Financování výzkumu a jeho provádění musejí zůstat i nadále přísně oddělenými činnostmi.

⁽¹⁷⁾ V souvislosti s rozsahem mobility studentů viz komuniké Rady z dubna 2009 k Boloňskému procesu – do roku 2020 nejméně 20 % studentů uskuteční studijní pobyt či stáž v zahraničí.

⁽¹⁸⁾ Tyto údaje musí zahrnovat různé systémy financování/sponzoringu a agentur pro V&V a je také nutné zohlednit úlohu spolupráce s výzkumnými organizacemi a průmyslovými podniky mimo univerzity a jejich zapojení.

4.5 ERV předpokládá větší přeshraniční mobilitu výzkumných pracovníků zavedením takzvané „páté svobody“, která je úzce spojena s Evropskou chartou pro výzkumné pracovníky a s Kodexem chování pro přijímání výzkumných pracovníků.⁽¹⁹⁾ Za účelem žádoucího výsledku je velice potřebné uzpůsobené vybavení univerzit a zlepšení rámcových administrativních a daňových podmínek.

4.6 Zřízení Evropského technologického institutu (EIT) je dalším významným krokem. EIT by měl podporovat navazování styků a partnerství. Zároveň by měla být zlepšena evropská koordinace univerzitních programů. Nový návrh Komise týkající se zřízení fóra pro dialog mezi podniky a univerzitami je dalším významným krokem.

4.7 Pět iniciativ zaměřených na partnerství, které stanovila Rada s cílem rozvíjet Evropský výzkumný prostor, se doposud netýká univerzit ani výzkumných institucí jako takových. Z šesti oblastí, které navrhuje zelená kniha pro rozvoj Evropského výzkumného prostoru,⁽²⁰⁾ byly všechny kromě univerzit (a obecně výzkumných institucí) zapojeny do prohloubení spolupráce. To není v souladu s názorem EHSV na univerzity v rámci Lisabonské strategie.⁽²¹⁾

4.8 Stejně tak by se měly zlepšit podmínky pro rozsáhlá výzkumná zařízení (CERN) v celé Evropě a další výzkumná centra, která propojují skupiny univerzit. Široké infrastruktury s sebou nesou kritické množství a řadu angažovaných výzkumných pracovníků, kteří mohou přispět k získání dodatečných finančních prostředků.

4.9 Podle názoru EHSV by měla být současná krize novým výchozím bodem s provázanými a udržitelnými perspektivami Evropy pro zachování jejího postavení, jakožto plnohodnotného konkurenta a partnera v oblasti vědy a technologie.

5. V reakci na dynamický kontext

5.1 Závazek členských států a univerzit

5.1.1 Tři pilíře – vzdělávání, věda a inovace – vyžadují jasně formulovaný závazek členských států. Dále vyžadují plnohodnotnou a plnoprávnou účast univerzit a měly by rovněž vést k účasti soukromého sektoru. Nejlepších výsledků bude dosaženo flexibilním postupem „shora dolů“ a „zdola nahoru“ mezi mnoha zúčastněnými subjekty.

⁽¹⁹⁾ Viz pozn. 4.

⁽²⁰⁾ Viz pozn. 2.

⁽²¹⁾ Názory členských států a přístup EHSV lze nalézt ve výsledcích veřejné konzultace k zelené knize z dubna 2008, s. 20 a dále.

5.1.2 Je třeba brát v úvahu, že vytváření globálních sítí, dynamika technologie a výzkumu, cílená specializace a svobodný talent poskytují nové podmínky pro univerzity (na úrovni států), které jim umožňují směřovat k novým horizontům. ⁽²²⁾

5.1.3 Cílem není narušovat kulturní rozmanitost, spíše naopak. Národní a regionální rozmanitost jsou vzácnou výhodou Evropy. Je však jasné, že pro rozmanitost této oblasti a jejich odvětví bude lepší, uplatní-li se zastřešující strategie postavená na společných analýzách a dohodnutých cílech, která by usilovala o překonání stávajících překážek, o podporu kvality a v neposlední řadě o podporu specializace.

5.1.4 Mezi vysokoškolskými institucemi musí panovat především společná orientace a společný přístup včetně společných akademických hodnot, kulturní a akademické otevřenosti, menší administrativní zátěže, přeshraničních kontaktů, transparentnosti v odborných kvalifikacích a výsledcích, přeshraničních technologických projektů a přeshraniční mobility. Toho všeho lze dosáhnout i při zachování kulturní rozmanitosti.

5.1.5 Větší míra nezávislosti a samosprávy, větší flexibilita ve financování a transparentnost posílí iniciativy, jež usilují o modernizaci prováděnou samotnými univerzitami. Podnítí postup „zdola nahoru“ vedoucí k vyšším standardům, lepší kvalitě a specializaci.

5.1.6 Silnou pobídkou k úpravě systému vysokoškolského vzdělávání pro evropské studenty a nadané lidi ze třetích zemí by měla být evropská demografie. Pokud nedojde k úpravám, povede to v budoucnosti ke značným nedostatkům. Evropa potřebuje vyšší podíl vysoce kvalifikovaných lidí, aby mohla podpořit produktivitu prostřednictvím výzkumu, šíření znalostí a inovačních kapacit.

5.1.7 Je třeba mít na paměti, že i USA jsou schopné udržet si své vedoucí postavení v celé řadě oblastí pouze díky tomu, že jejich univerzity jsou přitažlivé pro lidi ze zahraničí.

5.2 Transparentní konkurence a hodnocení kvality

5.2.1 Znalostní společnost navrhovaná v Lisabonské strategii vyžaduje vyšší stupeň mezioborového a meziodvětvového vzdělávání a výzkumu, které tak nahradí jednooborová zaměření.

5.2.2 Podpora transparentní konkurence mezi univerzitami nepovede k jednotnosti, ale bude reagovat na potřebu odlišnosti a specializace. Tento prvek podnítí rovněž spolufinancování ze strany soukromého sektoru tam, kde to bude třeba ⁽²³⁾.

⁽²²⁾ Viz mimo jiné *The Third Generation Universities* (Univerzity třetí generace) profesora H. Wissemey, který popisuje moderní výzvy a možnosti pro univerzity. Dokládá je konkrétními příklady např. z univerzity v Cambridge a v Lovani.

⁽²³⁾ Příklad USA ukazuje, že díky transparentnosti, odlišnosti a specializaci ví každý výzkumný pracovník a vědec na světě, která univerzita v USA je nejlépe vybavena pro každou konkrétní oblast. Tyto základní podmínky podporují rovněž spolufinancování ze strany soukromého sektoru a nadací.

5.2.3 V souvislosti s tím EHSV velmi vítá nedávnou iniciativu Komise na zavedení evropské metodiky hodnocení výsledků univerzit.

5.2.4 Evropský žebříček by měl být výsledkem procesu hloubkového hodnocení provedeného vybranými experty a kromě „pochvalných hodnocení“ by měl rovněž zahrnovat kvalitu výuky a vzdělávání, výzkum, inovace, vazby, „mapování“ specializací, mezioborové kompetence, institucionální vazby mezi univerzitami a nezávislémi výzkumnými ústavy ⁽²⁴⁾ a také logistické služby pro studenty. Za účelem posouzení výsledků univerzit jsou potřebné vícerozměrné metody hodnocení na evropské úrovni.

5.2.5 „Mapování“ pravděpodobně podpoří cílenou přeshraniční mobilitu studentů, akademických pracovníků, profesorů a výzkumných pracovníků. Bude reagovat na rostoucí tendenci příští generace studentů, kteří budou vyhledávat nejlepší studijní plány ve své oblasti specializace, a v důsledku toho bude podporovat potenciální talenty.

5.2.6 „Mapování“ rovněž napomůže k vylepšení výzkumu průměrné úrovně, a to vytvářením nových sítí a přístupem zaměřeným na spolupráci a konkurenceschopnost v celé Evropě. Tyto sítě a nová partnerství mezi rostoucím počtem pólů excelence povedou k vytvoření mnoha významných vzájemných propojení včetně přeshraničního mezioborového výzkumu a připraví cestu pro nová řešení.

5.3 Vnější vlivy a propojení

5.3.1 Za současné situace jsou veřejné výdaje všude pod tlakem. EHSV zdůrazňuje, že je nutné zachovat výši rozpočtů na vzdělávání a univerzity, aby byla podpořena znalostní infrastruktura a provádění reformních programů.

5.3.2 Současná dynamika ve výzkumu a technologii zdůrazňuje potřebu modernizace a nových řešení. Vedle nezbytných úprav na samotných univerzitách je třeba podporovat partnerství veřejného sektoru na jedné straně a partnerství veřejného a soukromého sektoru na straně druhé. Soukromé financování může urychlit trend výzkumu zaměřeného na řešení problémů, který se jako metoda stává stále úspěšnějším v USA.

5.3.3 Evropská koordinace vnitrostátních inovačních programů, na kterých se podílejí univerzity, může být prospěšná a výnosná. Až doposud jsou tyto programy, které jsou často vymezovány prostřednictvím vnitrostátních inovačních platforem, založeny především na vnitrostátních specializacích a zaměřují se na národní priority. V důsledku toho obvykle nedostatečně zohledňují širší evropský program nebo harmonogram a neberou v potaz ani překrývání nebo žádoucí vzájemné ovlivňování (tzv. „spillover effect“) v evropském kontextu.

⁽²⁴⁾ V některých evropských zemích, zejména ve Francii a v Německu, se většina výzkumu provádí ve výzkumných ústavech s úzkými vazbami na univerzity, které by měly být dále podporovány.

Ve zvláštních případech jsou navíc nevhodnější přeshraniční a celoevropské přístupy a projekty.

5.3.4 Společné technologické iniciativy, veřejno-soukromé projekty vymezené a spolufinancované na evropské úrovni, mohou být v tomto ohledu samozřejmě rovněž prospěšné.

5.3.5 Úspěšným vnitrostátním programem, který lze v tomto ohledu uvést jako vhodný příklad, jenž může být v Evropě využit a může vést ke zlepšení vědeckých úspěchů v celé Evropě, je německá iniciativa pro vynikající výsledky z roku 2005 ⁽²⁵⁾.

5.3.6 Vedle již existujících evropských programů s jejich vlastními pobídkami podpoří také lisabonská agenda pro univerzity konkurenceschopnost v rámci vysokoškolského vzdělávání v širším měřítku a bude podněcovat k excelenci.

5.3.7 Podle EHSV může zřízení poradenských platforem pro vzdělávání na evropské úrovni ⁽²⁶⁾ – stejně jako tomu je i u technologických platforem – napomoci při diskusích o plánování v oblasti vzdělávání a o vzdělávacím programu pro Evropu, stejně jako o potřebách evropského trhu práce, žádaných kompetencích, akreditaci, praktických otázkách souvisejících s celoživotním učením, kvalifikacích a profesních profilech, moderních vzdělávacích metodách atd.

5.3.8 Tyto poradenské platformy by se měly z akademických kruhů rozšířit na nestátní subjekty – sociální partnery a občanskou společnost.

5.4 Usnadňování mobility

5.4.1 Pro mladší generace je Evropa jakožto subjekt skutečností. Spolehlivé a transparentní informace poskytované na evropské úrovni o nejlepších studijních plánech ve všech oblastech a rovněž o specializacích univerzit a fakult naplní očekávání mnoha mladých lidí a podpoří přeshraniční výměny. Studentům a vědcům by mělo být poskytnuto více příležitostí k tomu, aby se v Evropě mohli věnovat mezioborovým profesím. Prospěšná bude zvýšená mobilita výzkumných pracovníků, a to i mezi veřejnými institucemi a soukromým sektorem.

5.4.2 Překážky pro specializaci, úrodná půda pro výměny mladých nadaných vědců by měly být na evropské úrovni podrobně přezkoumány. Zvýšením povědomí a vytvářením evropských středisek pro špičkovou kvalitu v oblasti výzkumu a vzdělávání je podporována konstruktivní konkurence mezi evropskými univerzitami.

⁽²⁵⁾ Záměrem iniciativy pro vynikající výsledky z roku 2005 je prosazovat Německo jakožto atraktivnější centrum výzkumu, učinit jej konkurenceschopnějším a upozornit na výjimečné úspěchy německých univerzit a německé vědecké komunity. Podporuje špičkový výzkum. Na program je v letech 2006–2011 vyčleněno 1,9 miliardy EUR.

⁽²⁶⁾ Zřízení platforem pro vzdělávání bylo navrženo v průběhu fóra mezi univerzitami a podniky, které se konalo dne 6. února 2009, panem F. A. van Vughtem, bývalým předsedou vedení univerzity v Twentu. Je zajímavé, že Finsko nemá mnoho právních předpisů týkajících se univerzit, avšak zásadní vliv má tripartitní dohled.

5.4.3 Velice žádoucí je celoevropský přístup orientovaný na budoucnost a zaměřený na výzkumné pracovníky a studenty ze třetích zemí. Některé země takový přístup již uplatňují ⁽²⁷⁾.

5.4.4 Odlišné pracovní smlouvy nepředstavují samy o sobě zvláštní problém. Odlišné druhotné pracovní podmínky však mohou být překážkou, např. jedná-li se o zvláštní vnitrostátní ustanovení týkající se sociálního zabezpečení. Současné prověřování možností celoevropského penzijního fondu pro výzkumné pracovníky je velice vítáno. Měly by být prosazovány zásady zdůrazněné ve sdělení Komise o evropském partnerství pro výzkumné pracovníky ⁽²⁸⁾.

5.4.5 Zvláštní případem, který by měl být prodiskutován, je sestavování rozpočtů pro programy a projekty. Vzhledem k tomu, že referenční a administrativní postupy se v jednotlivých zemích liší, měly by být podrobně přezkoumány, a to za účelem usnadnění internacionalizace.

5.4.6 Zjednodušení mobility podpoří přitažlivost stávajících, ale rovněž nových znalostních středisek a klastrů v Evropě. Ta budou podněcovat mezioborové činnosti a posílí velmi potřebná vzájemná propojení mezi vědou a soukromým sektorem, jak zdůraznila Komise.

5.5 Regionální rozměr

5.5.1 Hospodářské klastry, které propojují univerzity, výzkumná střediska a soukromý sektor, jsou většinou průkopníky s regionální základnou. Klastry mohou být rovněž velmi nápomocné při podpoře dalšího regionálního rozvoje. Regiony a univerzity by měly být povzbuzovány k účinnější spolupráci.

5.5.2 Praktická zkušenost ukazuje, že rozšíření pólů excelence špičkového výzkumu a přednášek prohlubuje spolupráci s podniky v regionech a metropolitních oblastech. ⁽²⁹⁾ Zviditelnění univerzit a jejich specializací v jejich přirozeném prostředí bude prospěšné pro hospodářský růst a zaměstnanost ve velkých urbanizovaných oblastech.

5.5.3 Specializace a rozmanitost vedou různými způsoby k excelenci. Některé univerzity jsou konkurenční a spolupracují na světové úrovni, jiné jsou regionálními centry excelence.

⁽²⁷⁾ Příkladem je Nizozemsko. V této zemi je přibližně 10 000 studentů doktorského studia a 30 % z nich nepochází z Nizozemska.

⁽²⁸⁾ Lepší kariéra a větší mobilita: evropské partnerství pro výzkumné pracovníky, KOM(2008) 317 v konečném znění.

⁽²⁹⁾ Mimo jiné lze zmínit regiony Cambridge, Eindhoven, Stuttgart a Öresund. Viz také probíhající projekty a publikace OECD zaměřené na vysokoškolské vzdělávání v regionálním a městském rozvoji (http://www.oecd.org/document/16/0,3343,en_2649_35961291_34406608_1_1_1_1,00.html).

5.5.4 Všechny univerzity musí být stimulovány k tomu být provázány s okolní společností. Kromě svého základního poslání, jímž je vzdělávání a výuka, je třeba, aby dále rozvíjely třetí typ

aktivit, jako je sdílení znalostí a inovací se společností, zapojení do komunity, celoživotní učení a přínos pro regionální a místní rozvoj.

V Bruselu dne 4. listopadu 2009

předseda
Evropského hospodářského a sociálního výboru
Mario SEPI
